

Cywilnoprawna odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika za błąd

Przejdź do produktu na **ksiegarnia.beck.pl**

Wstęp

Problematyka zasad cywilnoprawnej odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników, mimo wielu kontrowersyjnych i nadal niejasnych aspektów, nie jest tematem wyczerpująco opracowanym przez doktrynę. Publikacji poświęconych tej tematyce jest stosunkowo niewiele, brak jest monografii, która całościowo i spójnie opracowywałaby tę kwestię, a w judykaturze panują duże rozbieżności. Jest to jednak temat bardzo aktualny i dotyczy w Polsce ok. 37 900¹ radców prawnych wykonujących zawód oraz 20 000² **czynnych zawodowo adwokatów**³.

Profesjonalny pełnomocnik to rzecznik patentowy (w sprawach z zakresu własności przemysłowej), przedstawiciel pomocy społecznej (w sprawach o ustalenie ojcostwa i o roszczenia alimentacyjne), przedstawiciel organizacji zrzeszającej rolników indywidualnych, której rolnik jest członkiem (w sprawach związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego), przedstawiciel organizacji, do której zadań statutowych należy ochrona konsumentów (w sprawach związanych z ochroną praw konsumentów) czy przedstawiciel organizacji, do której zadań statutowych należą sprawy popierania własności przemysłowej (w sprawach związanych z własnością przemysłową). Najpopularniejszymi i najbardziej uniwersalnymi, tj. mogącymi reprezentować klientów w każdej sprawie, pełnomocnikami są adwokaci oraz radcowie prawni. Na specyfice tych zawodów skupiona jest niniejsza rozprawa, celem jak najpełniejszego ujęcia zasad odpowiedzialności cywilnej, w przypadku popełnienia przez nich błędu.

Świadomość prawna Polaków dotycząca zawodów prawniczych i ich różnicowania nie jest wysoka⁴. Nie wszyscy zdają sobie sprawę z tego, że pojęcie „prawnik” swym zakresem obejmuje zarówno sędziów, prokuratorów, komorników, notariuszy, adwokatów, radców prawnych, jak i magistrów prawa, czyli

¹ Zob. <https://rejestr radcow.pl> (dostęp: 3.2.2021 r.).

² Zob. <https://rejestr adwokatow.pl> (dostęp: 3.2.2021 r.).

³ W pewnym zakresie omawiana problematyka dotyczy także ok. 7800 aplikantów radcowskich oraz ok. 5500 aplikantów adwokackich – stan na 3.2.2021 r.

⁴ H. Leliwa, Prawnik, s. 10.

de facto wszystkie osoby posiadające wyższe wykształcenie prawnicze. Najmniejszą ufnością darzony jest zawód komornika. W ostatnich latach można także zaobserwować spadek zaufania do sędziów⁵. Profesjonalni pełnomocnicy istnieją natomiast w świadomości Polaków głównie w osobach adwokatów – jest to, zgodnie z badaniami wizerunku publicznego adwokatury przeprowadzonymi przez NRA, najbardziej rozpoznawalny z zawodów prawniczych⁶. Radcowie prawni, których kompetencje w praktyce niczym nie różnią się od uprawnień adwokackich, postrzegani są często jako osoby udzielające jedynie porad prawnych, niemogące występować przed sądem, a w konsekwencji – „gorsza alternatywa” w stosunku do adwokatów. W praktyce zawodowej radcowie prawni często przez własnych klientów określani są jako adwokaci. Wyższy stopień świadomości panuje w tym zakresie wśród klientów będących przedsiębiorcami. Powyższe stanowi jednak wyłącznie problem wewnętrzny samorządu radcowskiego. Zdecydowanie bardziej niebezpiecznym i niepożądanym zjawiskiem, będącym konsekwencją niskiej świadomości prawnej Polaków, jest brak rozróżnienia pełnomocników profesjonalnych od prawników udzielających klientom porad, jednakże niedziałających pod nadzorem samorządu zawodowego, niepodlegających regułom dyscyplinarnym oraz obowiązowi ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.

Tematyka niniejszej publikacji skoncentrowana jest na przedstawieniu złożoności zawodów profesjonalnych pełnomocników, na przykładzie radcy prawnego, adwokata, barristera, solicitora, abogado i procuradora de los tribunales, a w tym: drogi, jaką muszą przebyć do osiągnięcia uprawnień zawodowych; wszechstronnych obowiązków zawodowych, z jakich wywiązują się wobec klientów; istotnej roli w systemie wymiaru sprawiedliwości, a także ryzyka wiążącego się z prowadzoną przez nich działalnością. Aktualnie rola profesjonalnego pełnomocnika, w szczególności reprezentującego klienta w sądzie, jest bardzo złożona i łączy w sobie różnorodne powinności wynikające z zaufania, jakim darzy go klient, oraz konieczności podjęcia starań w celu jak najpełniejszej realizacji interesu klienta – adwokat i radca prawny w praktyce działają także jako doradcy, psychologowie, negocjatorzy, mediatorzy czy szeroko rozumiani zastępcy⁷.

Ze względu na fakt, że przedmiotem niniejszej publikacji jest cywilnoprawna odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika za błąd, konieczne

⁵ M. Bobrowicz, Prawo nikomu dobrze.

⁶ M. Fertak, Po pierwsze wizerunek.

⁷ A.M. Arkuszewska, Pełnomocnik strony, s. 11.

jest doprecyzowanie, co ów błąd oznacza oraz jak należy go rozumieć i definiować. Przede wszystkim należy wskazać, że błąd nie powinien być rozumiany jako omyślność pełnomocnika, gdyż odpowiada on nie za omyłkę, ale za niedopełnienie obowiązków zawodowych. Błąd pełnomocnika należałoby zdefiniować jako postępowanie sprzeczne z powszechnie akceptowaną wiedzą prawniczą i powinnościami zawodowymi, wynikającymi z umowy z klientem, ustaw zawodowych, zasad etyki oraz deontologii zawodu. Błąd skonkretyzować można także przez ustalenie konkretnych obowiązków pełnomocnika, jakich naruszenie stanowiłoby właśnie zdarzenie potencjalnie rodzące odpowiedzialność cywilną. Do kręgu takich powinności należałoby zaliczyć dokładanie należytej staranności w wykonywaniu obowiązków zawodowych, podejmowanie się prowadzenia wyłącznie spraw odpowiadających wiedzy danego pełnomocnika, posiadanie kwalifikacji umożliwiających profesjonalne świadczenie obsługi prawnej, stale podwyższanych i aktualizowanych w wyniku realizacji obowiązku ciągłego dokształcania się.

Błąd pełnomocnika rozpatrywany winien być w ujęciu obiektywnym, a więc bez uwzględnienia kategorii subiektywnych, takich jak doświadczenie, wiek czy specyficzne okoliczności osobiste dotyczące danego radcy prawnego bądź adwokata. Czynniki te są natomiast brane pod uwagę przy okazji analizowania subiektywnego elementu przesłanki winy.

Zgodnie z powyższym definicja błędu profesjonalnego pełnomocnika powinna swoim zakresem obejmować niedołożenie należytej staranności, a także takie postępowanie pełnomocnika, które jest niezgodne z prawem, umową z klientem, obowiązkami etycznymi i mającymi swoje źródło w deontologii zawodowej.

W rozważaniach zawartych w niniejszej publikacji pojęcie błędu używane jest zamiennie z terminem „naruszenie”. Szerzej tej tematyce poświęcone zostały podrozdziały dotyczące przesłanki zdarzenia sprawczego generującego szkodę, w których przytoczono konkretne przykłady naruszeń charakterystyczne dla omawianych reżimów prawnych. W szczególności w części publikacji dotyczącej Hiszpanii zawarto kompleksowe omówienie różnych rodzajów błędów, uwzględniające obowiązki, z naruszenia których wynikają (błędy procesowe, naruszenia w zakresie obowiązków informacyjnych, obliczania terminów etc.). W uwagach końcowych zawarto natomiast doktrynalną propozycję typologii błędów.

Jednym z istotnych zagadnień, których nie sposób pominąć w kontekście naruszeń popełnianych przez profesjonalnych pełnomocników, są błędy procesowe. W przypadku ubiegania się o odszkodowanie z ich tytułu, sąd musi, po

pierwsze, orzec o zasadności pierwotnego roszczenia klienta, będącego przedmiotem postępowania, w którym doszło do błędu – w celu stwierdzenia i oszacowania szkody. Dopiero później przechodzi do orzekania o zasadności i podstawach odpowiedzialności danego pełnomocnika. Kwestia ta z pozoru wydawać się może incydentalna, jednakże jest jednym z kluczowych aspektów wymagających zbadania i dogłębnej analizy dogmatycznej oraz orzeczniczej, w szczególności w zakresie przesłanki związku przyczynowego

Odpowiedzialność prawnika za błąd oparta jest co do zasady na ogólnych regułach odpowiedzialności cywilnej – brak jest regulacji szczegółowych w tym zakresie. Z uwagi na ogromny dorobek judykatury i doktryny w zakresie problematyki odpowiedzialności odszkodowawczej, uwagi odnoszące się do tej tematyki ograniczone zostały do kwestii istotnych z punktu widzenia problematyki niniejszej publikacji.

Odpowiedzialność cywilnoprawna profesjonalnego pełnomocnika może mieć dwie podstawy – zarówno *ex contractu*, jak i *ex delicto*. Kluczową kwestią jest fakt, iż prawnik co do zasady zobowiązuje się do starannego działania w interesie klienta. Profesjonalny pełnomocnik nie może zobowiązać się wobec klienta do osiągnięcia konkretnego rezultatu – stanowisko to jest ugruntowane w doktrynie oraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Specyfikę przedmiotowej odpowiedzialności podkreśla też profesjonalny charakter tej działalności, który stanowi o wysokim stopniu miary należytej staranności – odpowiadającym jej profesjonalnemu charakterowi. Prawnicy odpowiadają jedynie za niedołożenie należytej staranności, nie za przegranie sprawy. Uwolnić się mogą od negatywnych konsekwencji poprzez wykazanie, że niedopełnienie przez nich obowiązków było skutkiem okoliczności niezależnych od nich – za które nie ponoszą odpowiedzialności.

Problemem badawczym, na którym skupia się niniejsza publikacja, jest analiza – w kontekście zasad i przesłanek reżimów prawnych krajów europejskich – polskiego modelu odpowiedzialności cywilnoprawnej profesjonalnego pełnomocnika za błąd w celu weryfikacji, czy i w jakim zakresie potrzebna jest jego zmiana bądź uzupełnienie. Szczegółowymi problemami badawczymi są:

- 1) modele odpowiedzialności i zależności między przesłankami odpowiedzialności w:
 - polskim systemie prawnym,
 - hiszpańskim systemie prawnym,
 - angielskim systemie prawnym,

- 2) podobieństwa i różnice dotyczące trzech powyższych modeli odpowiedzialności,
- 3) wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda* dotyczące systemu polskiego.

Przyjęto założenie, że aktualny model odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników w Polsce jest niewystarczający z punktu widzenia ochrony interesów mocodawców, a także, że skorzystanie z rozwiązań stosowanych w innych krajach europejskich pozwoli na opracowanie optymalnego reżimu odpowiedzialności i wysunięcie postulatów *de lege ferenda*.

W ramach niniejszej publikacji został przeanalizowany, z zastosowaniem metody prawno-dogmatycznej, aktualny model odpowiedzialności w polskim systemie prawnym i została dokonana ocena rozwiązań *de lege lata* pod kątem ich skuteczności oraz wyważenia interesów profesjonalnych pełnomocników oraz ich klientów. Analiza prawno-dogmatyczna oraz prawno-porównawcza reżimów odpowiedzialności w innych krajach europejskich (Wielka Brytania oraz Hiszpania) ma na celu porównanie rozwiązań stosowanych w tych krajach z rozwiązaniami systemu polskiego oraz wyłonienie propozycji, które mogłyby przyczynić się do ulepszenia modelu polskiego – zaprezentowania postulatów *de lege ferenda* i ustalenia optymalnych zasad odpowiedzialności. Porównanie reżimów odpowiedzialności, analiza aspektów pozytywnych i negatywnych każdego z systemów oraz ich zestawienie przyczyniły się do wyciągnięcia wniosków relewantnych z punktu widzenia optymalnego modelu odpowiedzialności profesjonalnego pełnomocnika za błąd.

Temat ten ściśle związany jest z praktyką sądową. Metoda *case-law studies* umożliwiła wybranie najciekawszych aspektów i kontekstów dla przedmiotowej odpowiedzialności w trzech różnych porządkach prawnych: polskim, hiszpańskim oraz Anglii i Walii, co pozwoliło na zobrazowanie teorii na praktycznym, życiowym tle.

Publikacja ma także na celu przeanalizowanie praktycznych aspektów egzekwowania odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników w niniejszych krajach. Zmienną niezależną w badaniu są zasady (przesłanki wynikające z przepisów powszechnie obowiązujących) odpowiedzialności w danym kraju, zmiennymi zależnymi natomiast – praktyka orzecznicza krajowa oraz dyscyplinarna, a także wewnętrzne zasady oraz praktyka korporacji adwokacko-radcowskich oraz instytucji analogicznych. Zwrócenie się z zapytaniami oraz skorzystanie z danych udostępnianych publicznie przez organy samorządów korporacyjnych, ministerstwa sprawiedliwości oraz inne organizacje

i organy regulujące działalność profesjonalnych pełnomocników w Polsce⁸, w Hiszpanii⁹ oraz Anglii i Walii¹⁰ umożliwiło przeprowadzenie ich analizy i wyciągnięcie wniosków.

Hiszpania reprezentuje system prawa stanowionego, jednakże w bardziej zachodnim i liberalnym wydaniu niż system polski. Kładzie się tam nacisk przede wszystkim na etykę zawodową prawników oraz relację zaufania pomiędzy klientem a jego pełnomocnikiem. W ostatnich latach w Hiszpanii można było zaobserwować znaczny wzrost liczby procesów odszkodowawczych z udziałem profesjonalnych pełnomocników jako pozwanych¹¹. Na uwagę zasługuje też fakt, że jest to jeden z krajów europejskich z najwyższą liczbą profesjonalnych pełnomocników¹², co pośrednio wynika z bardzo liberalnych zasad dostępu do zawodu do czasu wejścia w życie ustawy regulującej dostęp do zawodu *abogado i procuradora*. W związku z faktem, iż przesłanki odpowiedzialności w hiszpańskim oraz w polskim systemie prawnym są zbliżone, analiza systemu z Półwyspu Iberyjskiego umożliwia zidentyfikowanie różnic między tymi reżimami, które są potencjalnymi przyczynami tego, że na dochodzenie odpowiedzialności za błędy profesjonalnych pełnomocników w Polsce decyduje się znacznie mniej ich klientów niż ma to miejsce w przypadku ich hiszpańskich odpowiedników.

Analiza zasad odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników w Wielkiej Brytanii, jako kraju systemu *common law*, umożliwiła natomiast zbadanie modelu tworzonego oddolnie przez praktykę sądową oraz precedensy. Przegląd angielskiego reżimu, tworzonego w pewnym zakresie przez uregulowania ustawowe, jednakże w przeważającej części opierającego się na wskazaniach judykatury, pozwolił na spojrzenie na odpowiedzialność profesjonalnego pełnomocnika z perspektywy zasad słuszności (*equity*), a także wykładni klauzul generalnych. Na każdy precedens składa się *ratio decidendi*, czyli wiążące

⁸ Zwrócono się z zapytaniem do Ministerstwa Sprawiedliwości, Naczelnej Rady Adwokackiej, Krajowej Izby Radców Prawnych, Biura Głównego Rzecznika Dyscyplinarnego KIRP, Wyższego Sądu Dyscyplinarnego KIRP, Okręgowej Izby Radców Prawnych w Białymstoku, Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie, Okręgowej Rady Adwokackiej w Białymstoku, Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie oraz Sądu Najwyższego.

⁹ Zwrócono się z zapytaniem do Legal Services Board, Legal Ombudsman, Government Legal Service, The Law Society, Solicitors Regulation Authority, The Ministry of Justice, HM Courts & Tribunals Service, Bar Standards Board oraz Solicitors Disciplinary Tribunal.

¹⁰ Zwrócono się z zapytaniem do Ministerio de Justicia, Consejo General de Procuradores de España oraz Consejo General de Abogacía Española.

¹¹ Zob. <http://www.tuabogadodefensor.com/responsabilidad-abogados/> (dostęp: 3.2.2021 r.).

¹² Zob. <https://isws.ms.gov.pl/pl/porownania-miedzynarodowe/> (dostęp: 3.2.2021 r.).

rozstrzygnięcie kwestii prawnej, oraz *obiter dicta*, czyli propozycja rozstrzygnięcia kwestii prawnych niemająca kluczowego znaczenia dla sprawy. Analiza orzecznictwa umożliwiła ujęcie zasad modelu odpowiedzialności odbiegających od tych właściwych kontynentalnemu systemowi prawa stanowionego. Kwestie podnoszone przez angielską judykaturę często są obce innym porządkom prawnym – na przykład szeroko dyskutowane w angielskim orzecznictwie było zagadnienie rozszerzenia zakresu odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników tak, aby objęła osoby trzecie¹³.

Część teoretyczna publikacji przeplata się z częścią praktyczną, jako że po kolei analizowane są pod obydwooma tymi aspektami trzy porządki prawne – polski, hiszpański oraz angielski. W ramach części teoretycznej przedstawiony został m.in. status profesjonalnych pełnomocników. Rozważania w tym przedmiocie dotyczą drogi do zawodu, konkretnych wymogów stawianym kandydatom, zasad i form wykonywania zawodu. Ma to na celu ukazanie specyficznej roli pełnomocników w społeczeństwie oraz ich specjalnego statusu. Pełnomocnicy wyróżniają się pod wieloma względami – poczynając od wysokich wymagań stawianych im w zakresie świadczonych przez nich usług, a kończąc na specyfice języka, jakim się posługują. Ukazaniu powyższego służy także przedstawienie właściwego pełnomocnikom reżimu odpowiedzialności dyscyplinarnej i nadzoru samorządów – ale też organów państwowych. Omówienie reguł odpowiedzialności dyscyplinarnej jest także istotne z punktu widzenia standardów należytej staranności, które zasady te wyznaczają i przez pryzmat których zachowanie pełnomocnika oceniane jest w trakcie postępowania sądowego w sprawie o odszkodowanie.

Kolejne rozdziały w ramach części teoretycznej poświęcone zostały problemowi cywilnej odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników za błąd na tle obowiązujących w każdym z tych systemów regulacji prawnych oraz literatury przedmiotu. We wszystkich omawianych systemach w zakresie omawianej tematyki zastosowanie mają ogólne zasady odpowiedzialności cywilnej, które modyfikowane są w zakresie przesłanek, w taki sposób, aby uwzględnić specyfikę i trudności, wynikające z zasad wykonywania zawodu, wysokich standardów staranności oraz konkretnych obowiązków zawodowych pełnomocników polskich, angielskich i hiszpańskich.

¹³ Por. *Donoghue v Stevenson* [1932] AC 562; *Hedley Byrne & Co. Ltd. v Heller & Partners Ltd* [1964] AC 465; *Al-Kandari v J.R. Brown & Co* [1988] 1 QB 665, [1988] EWCA Civ 13, [1988] 1 All ER 833; *Clarke v Bruce Lance & Co.* (1988) 1 WLR 881; *Gran Gelato Ltd. v Richcliff (Group) Ltd.* (1992) Ch 560; *Helen Carr-Glynn v Frearsons (A Firm)* [1998] EWCA Civ 1325, [1999] Ch 326, [1998] 4 All ER 225.

Część praktyczna publikacji obejmuje analizę orzecznictwa oraz danych uzyskanych z organów samorządu zawodowego w Polsce, Hiszpanii oraz Anglii i Walii. Ukazuje ona funkcjonowanie zasad odpowiedzialności w praktyce oraz uwypukla problemy, na jakie napotykają organy samorządów oraz sądy w zakresie oceny zachowań profesjonalnych pełnomocników. Rozważania teoretyczne zaprezentowane są na praktycznym tle, a prezentacja przykładowych rozstrzygnięć sądów wraz z komentarzami ukazuje, że refleksje zawarte w części teoretycznej mają swoje źródło w rzeczywistych przypadkach, z jakimi zmagają się organy systemu sprawiedliwości w omawianych państwach.

Publikację wieńczy przedstawienie wyników badań, w tym sugestii w zakresie funkcjonowania samorządów oraz zasad wykonywania zawodu. Zasady te są nieodłącznym tłem dla rozważań dotyczących odpowiedzialności profesjonalnych pełnomocników, ze względu na fakt, że z nich właśnie wynika specyfika poszczególnych profesji. Następnie przedstawiono porównanie analizowanych reżimów odpowiedzialności – zarówno w zakresie podobieństw, jak i różnic – oraz uwagi dotyczące optymalnego modelu odpowiedzialności profesjonalnego pełnomocnika za błąd. Powyższe umożliwiło ocenę aktualnego reżimu polskiego – czego odzwierciedleniem są zaprezentowane postulaty *de lege lata* – a także wskazanie możliwych rozwiązań, które przyczyniłyby się do jego usprawnienia – w ramach postulatów *de lege ferenda*, odnoszących się do konkretnych przesłanek odpowiedzialności.

Przejdź do księgarni →

ksiegarnia.beck.pl